IZOTOPIA. DEFINIRE ŞI CARACTERISTICI

Isotopy. Definition and Characterisitcs

Maria-Laura RUS[1]

Abstract

Our paper focuses on the general understanding of the concept of isotopy, trying to give linguistic and semantic information upon it. We underline the feature of redundancy, essential in identifying an isotopy, that of homogeneity, of cohesion or coherence. Isotopy represents a basis for the idea of meaning totality in a message.

Keywords: isotopy, Linguistics, Semantics, meaning, message

Interpretarea sensurilor unui text poate fi întreprinsă în semantica structurală cu ajutorul conceptului de *izotopie*. Într-un mod simplist putem defini acest concept drept repetarea unei unităţi lingvistice oarecare, concept fundamental pentru analiza discursului, adică a nivelului transfrastic. A. J. Greimas este cel care operează primul cu acest concept, desemnând prin el ansamblul redundant de categorii semantice ce creează posibilitatea interpretării uniforme a discursului sau povestirii. „Un mesaj ori o secvenţă oarecare a discursului nu pot fi considerate ca fiind izotope decât dacă ele posedă în comun unul sau mai multe claseme." Este vorba, de asemenea, şi despre reducerea ambiguităţii, operată de căutarea unei interpretări unice sau chiar de eliminarea unor greşeli care apar inevitabil atunci când se transmite o informaţie sau alta. De aici şi unitatea sintactico-semantică a unui text (i.e. coeziunea), bazată pe criteriul izotopiei. Cu alte cuvinte izotopia descrie omogenitatea semantică a unui text, „problema unităţii mesajului", conform lui Greimas, privit ca „totalitate de semnificaţii" dispuse ierarhic. Coeziunea poate promova o suită de secvenţe la rangul de text. „Un discurs va fi considerat coeziv, dacă există relaţii propoziţionale între enunţurile care îl compun: relaţii temporale, tematice sau referenţiale" (J. Moeschler).

Greimas se serveşte de conceptul de izotopie încercând să dea o bază ideii de totalitate de semnificaţii care există într-un mesaj. Astfel, un text este alcătuit dintr-o sumă de semnificaţii de nivele diferite; ideea de ierarhie a acestora este implicită. Datorită conceptului de izotopie, nivelul frazei este depăşit. Prin mijlocirea lui se poate demonstra în ce fel texte întregi se află la nivele semantice omogene, în ce fel semnificatul global al unui ansamblu semnificant, în loc să fie postulat a priori (cf. Hjelmslev), poate fi interpretat ca o realitate structurală a manifestării lingvistice. Drept urmare, izotopia intervine odată cu depăşirea nivelului semanticii cuvântului, odată cu abordarea studiului elementelor frazei când se păşeşte pe domeniul semanticii funcţionale, domeniu în care deosebirile de semnificaţie pot fi mai uşor puse în relaţie cu elementele ce le generează. La

[1] Asistent univ.dr., Universitatea „Petru Maior", Târgu-Mureş.

BDD-A3056 © 2011 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:41:44 UTC)

acest nivel izotopia determină semnificaţia coerentă, organizarea, structurarea unui plan de semnificaţie într-o secvenţă de discurs sau într-un discurs întreg.

Conceptul de izotopie poate fi corelat şi celui de „conexiune" a unităţilor transfrastice: „Când conceptul «conexiune» e utilizat cu referire la vorbire, el poate fi confruntat cu conceptul mai general de «izotopie», înţeles ca repetare neîntreruptă pe toată întinderea discursului a unuia şi aceluiaşi mănunchi de categorii, determinate de organizarea paradigmatică" (A.J. Greimas). Ajungem astfel la coerenţa[2] semnificaţiilor. Coerenţa apare ca răspuns la întrebarea „în ce condiţii, un discurs, adică o suită de enunţuri, poate fi considerat bine format sau coerent?" (J. Moeschler)

Greimas vorbeşte, de asemenea, de relaţia dintre redundanţă şi izotopie. Astfel, el elucidează factorii predicativi ai capacităţii de creaţie în limbă. „Relaţiile astfel transformate sunt metalingvistice: ele nu bagă între ele ocurenţele, ci clasele de foneme sau de lexeme, pot fi luate drept tulburări ale structurii interne a acestor unităţi; ele dau valoare trăsăturilor distinctive care pot fi identice (conjunctive) sau opuse (disjunctive). Astfel de restructurări ale substanţei pot fi recunoscute şi înregistrate prin procedeul general de omologare, potrivit căruia A:A' = B:B'. Astfel, într-o primă etapă, schemele alcătuite din asonanţe şi aliteraţii sau din asemănări şi apropieri semantice pot fi analizate şi reconstruite, operând cu trăsăturile lor pertinente, în matrice fonice sau semice făcute din identităţi şi opoziţii. Totuşi redundanţa nu înseamnă doar repetarea formelor, ci şi a substanţelor; ea constituie o izotopie fundamentală, unde se situează atât planul conţinutului, cât şi cel al expresiei".

De altfel, redundanţa limbii la toate nivelurile este un fapt cunoscut, repetarea unităţilor lingvistice având loc atât în procesul vorbirii orale, cât şi scrise.

Pentru a stabili o izotopie este nevoie de un context minimal: acesta poate fi o singură sintagmă în care trebuie să fie reunite cel puţin două figuri semice. Dificultatea definirii şi identificării unei izotopii nu intervine la acest nivel, ci acolo unde se depăşeşte nivelul frazei. Aceasta întrucât este nevoie de împărţirea în paragrafe, capitole etc. şi în felul acesta unităţile sintactice nu pot fi comutabile, ca şi la nivelul unei sintagme. Înmulţirea semnificaţiilor va fi incompatibilă cu o analiză obiectivă. Iniţial se va stabili o izotopie cu rol de focalizator şi de instanţă de validare a coerenţei logice. Aceasta va duce, în opinia lui Greimas, la un fel de închidere a textului, închidere care îi va conferi acestuia un caracter „idiolectal". De aici, trecerea spre stilistică. Există o relaţie de implicare reciprocă între izotopiile unui text, astfel încât stabilirea izotopiei iniţiale este o condiţie inerentă pentru indexarea izotopiei următoare şi aşa mai departe. Trecerea se va face cu ajutorul „conectorilor".

Sub aspect metodologic, pentru a stabili o izotopie trebuie mai întâi să se identifice lexemul redundant care supradetermină cele mai multe lexeme din textul ales spre analiză. Acesta este, de regulă, un semem ce conţine un sem contextual (sau clasem, cum mai este

[2] i.e. adecvarea semantico-pragmatică la situaţia de comunicare (raportul de forţe între interlocutori, cunoştinţele lor despre lume, fondul comun de cunoştinţe, ritualul socio-lingvistic al actului de comunicare).

BDD-A3056 © 2011 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:41:44 UTC)

numit) iterat. Abia apoi se stabilesc echivalențele pentru lexemele supradeterminate, subclasele lor de calificări, care vor fi inventariate.

În acest context în care izotopiile sunt în număr mai mare, apar variații ale mesajelor la nivel semantic (cele care oferă elementele necesare definirii izotopiei unui text), precum şi variații la nivel semiologic (manifestarea semiologică este condiționată de selecția operată printre figurile semice care îndeplinesc rolul de specificatori categoriali în cadrul clasematic). Complexitatea izotopiilor depinde de factori individuali precum structura idiolectală a personalității locutorului sau capacitatea alocutorului de a decoda simultan mai multe mesaje.

Discursul ca manifestare poliizotopică voluntară îi prilejuieşte lui Greimas o definire a literaturii ca „jocuri de conştiință ce au rolul de a ne procura plăcerea estetică prin dezvăluirea izotopiilor ascunse."

Izotopia se referă la forma expresiei sau la cea a conținutului unui text, acceptându-se fie ca iterare a unităților de conținut (A.J. Greimas), fie a ambelor planuri (François Rastier).

Referindu-se la forma conținutului, cele două tipuri de izotopie pe care le identifică Greimas sunt „izotopia semantică" şi „izotopia rațională". Dacă izotopia de tip rațional este întâlnită cel mai adesea în discursurile științifice (de exemplu în dicționare), datorită faptului că ea are în vedere acele fraze care conțin valori de adevăr şi care nu pot avea decât o terminologie monosememică, izotopia de tip semantic este cea care se referă direct la forma conținutului, valoarea de adevăr nefiind semnificativă (a se vedea în acest sens textele poetice – recomandarea aceluiaşi Greimas). În aceste două tipuri de izotopii, semele vor fi, la rândul lor, de tipuri diferite: pe de o parte vom avea „seme nucleare"(în cazul izotopiilor raționale) şi seme contextuale sau aşa-numitele „claseme" (în cazul izotopiilor semantice).

În schimb, la nivelul expresiei unui text, apar lexeme care pot comporta în diverse texte ansambluri neomogene de seme. Un ansamblu semic este determinat, în opinia lui Greimas, de combinarea acelor „seme nucleare", stabilite în dicționar, cu „semele contextuale" (clasemele), identificate în totalitatea textelor cu care textul dat stabileşte relații (apare, astfel, intertextul). Prin urmare, sensul este o funcție a intertextului, nu a textului. Şi de aici mai departe: izotopia iese din cadrul textual.

Când se referă atât la planul conținutului, cât şi la cel al expresiei, izotopia apare cu calificativul „pluri" (texte pluriizotopice), dar funcționează ca semn unitar. De aici teza Şcolii neoretorice de la Liège conform căreia izotopia a stat la baza considerării textului ca semn unitar în raport cu semnul limbii. La nivel intralingvistic textul conține unități iterate, ceea ce înseamnă că metasememele, bazate pe substituții, sunt posibile doar în text, în timp ce metataxele relevă niveluri inferioare.

Alte două categorii de izotopii sunt stabilite de către Greimas şi Courtés în raport cu componenta figurativă sau cu cea tematică a discursului. Astfel, izotopiile figurative sunt cele care sprijină configurațiile discursive, pe când izotopile tematice sunt cele situate la nivelul profund al parcursului generativ.

BDD-A3056 © 2011 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:41:44 UTC)

La acest punct al demersului nostru, trebuie să aducem în discuție și conceptul de „alotopie", care este exact inversul izotopiei, nerealizarea acesteia, abaterea, opusă astfel și redundanței. Importanța alotopiei este semnificativă având în vedere că generarea sensului este posibilă tocmai prin alotopie. Numai prin redundanță încărcătura semantică a unui text este nulă. Când apare o opoziție între cel puțin două seme, putem vorbi de alotopie.

Conceptul de izotopie este, fără îndoială, una dintre contribuțiile cele mai originale la analiza textuală. Aceasta, în ciuda unor reacții poststructuraliste, dintre care amintim pe cea a lui Jacques Derrida, care a manifestat suspiciune față de limbaj și structurile acestuia și în primul rând față de elementele care sugerează și implică o continuitate, coeziunea și coerența sensului, adică exact acele elemente care sunt presupuse de către conceptul de izotopie. Diseminarea se opune astfel conceptului de izotopie, pe care se sprijină optica structuralistă, izotopia ca reprezentare și repetiție, iterare a cuvântului în procesul enunțării orale sau scrise, ceea ce sprijină redundanța informațională a limbajului.

Bibliografie:

Carpov, Maria, *Introducere la semiologia literaturii*, Editura Univers, București, 1978

Chiorean, Luminița, *Discurs eseistic. Coerență, referențialitate, coeziune*, în Lucrările Conferinței Internaționale „Integrarea europeană – între tradiție și modernitate", ediția a II-a, Târgu-Mureș, 2007, p. 265-272

Derrida, Jacques, *Diseminarea*, trad. Cornel Mihai Ionescu, Univers enciclopedic, București, 1997

Greimas, A. J., *Despre sens. Eseuri semiotice*, traducere de Maria Carpov, Editura Univers, București, 1975

Moeschler, Jacques; Reboul, Anne, *Dicționar enciclopedic de pragmatică*, coord. și trad. Carmen Vlad și Liana Pop, Echinox, Cluj-Napoca, 1999

Rovența-Frumușani, Daniela, *Semiotică, societate, cultură*, Institutul European, Iași, 1999

Vlad, Carmen, *Textul aisberg*, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2000

plato.stanford.edu (sursa online)

BDD-A3056 © 2011 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:41:44 UTC)